

Brief Report

Jon Morgan Stokkeland
Stavanger

Hvorfor er vi redde for kjærlighet? Om Meltzers estetiske konflikt

Artikkelen gir et kort sammendrag av doktoravhandlingen *Å gi og å ta imot. Donald Meltzers psykoanalytiske tenkning i tradisjonen fra Melanie Klein og Wilfred Bion* (Stokkeland, 2011). Avhandlingen er en monografi som redegjør for sentrale deler av Kleins, Bions og Meltzers verk. Disse settes i relieff til en fenomenologisk tradisjon med tenkere som Heidegger, Merleau-Ponty, Langer, Buber, Arendt, Løgstrup og Vetlesen. Det fokuseres særlig på Meltzers tenkning om drøm og estetisk konflikt.

Avhandlingen innledes med følgende spørsmål: Hvorfor er vi redde for kjærlighet? Hva er det som gjør at vi så ofte viker unna idet vi har mulighet til å komme nær?

Det foreslås at den amerikansk-britiske psykoanalytikeren Donald Meltzer stiller og gir interessante svar på disse spørsmålene, særlig i sin tenkning rundt drøm og det han kaller *den estetiske konflikten*. Meltzers verk ses som en videreføring av forgjengerne Klein og Bion. Avhandlingen er følgelig bygget opp slik at disse er gitt hver sin del. En egen del vies en rekke tenkere med tilknytning til

fenomenologien, som Heidegger, Merleau-Ponty, Langer, Arendt, Løgstrup, Buber og Vetlesen.

Avhandlingen har en sterk filosofisk og teoretisk slagside, og kan betegnes som en form for konseptuell forskning. Samtidig har problemstillingene sitt utgangspunkt og opprinnelse i den psykotераpeutiske praksis, og denne forankringen er tydelig idet teksten gjennomgående illustreres av kliniske eksempler. For å anskueliggjøre noen av avhandlingens hovedtanker og struktur, tar jeg utgangspunkt i en klinisk vignett.

Klinisk vignett

En kvinne søker behandling pga en depressiv krise med mye angst. Hun opplever starten av terapien som vanskelig. Hun gruer seg til timene og snakker om å ligge på pinebenken. Etter en tid går det litt lettere, hun virker noe mer tillitsfull, men stadig er det vanskelig å se terapeuten som en som vil henne noe godt. Hun forteller en drøm:

Hun er på reise. Da hun kommer til et sted der de må skifte fremkomstmiddel – fra tog til fly, oppdager hun at hun ikke har billetter. Det er en fortvilet situasjon som hun ikke ser noen løsning på, hun har masse tung bagasje med. Da dukker det opp en annen kvinne som gir henne de billettene hun trenger. Den andre kvinnen fremstår som kompetent, verdensvant og selvsikker, og hun rekker ikke å få takket henne før hun forsvinner. Hun hadde ikke kommet med videre uten denne hjelpen. Hun kjenner seg lettet, men samtidig dum, liten og ydmyket.

I samtale om drømmen trekkes det paralleller til terapien der hun strever med å forholde seg til at terapeuten har fått betydning, og at hun dermed kan kjenne seg liten og avhengig. Hun minnes episoder fra barndommen der hun ofte hadde en følelse av at hun burde greie opp i ting alene. At hun i stedet for å be om hjelp, prøvde å klare seg på egen hånd.

Med denne korte vignetten som utgangspunkt kan noen av avhandlingens sentrale ideer og dens oppbygning i fire deler anskueliggjøres.

Del 1: Bion – Epistemologiske og ontologiske dimensjoner

Meltzer (1984) kaller drømmen et "theatre for the generating of meaning" (s. 92). Altså stedet der vi skaper mening. En nattlig tankesmie der vi prøver å fatte hva som skjer med oss. Et tankens, følelsenes og fantasiens verksted der vi setter hendelser i sammenheng og tenkeføler over livets store spørsmål. I denne drømmen er det som om drømmeren skaper en liten film der hun tenker over og kjenner etter hva det betyr å få hjelp, hva det egentlig innebærer det at vi trenger andre. Vil det si at vi må kjenne

oss mindreverdige og underlegne? At vi helst burde klart oss uten andre, vært selvtilstrekkelige? Eller innebærer denne avhengigheten egentlig et gode; at det å ta imot fra andre, kan være en kilde til glede og takknemlighet. Det synes også å foreligge en gryende erkjennelse av at dette grunnleggende menneskelige vilkår; avhengigheten av andre som vi ikke kan eie eller kontrollere, gjør oss sårbare og utsatte.

Vi kan si at disse spørsmålene – som drømmeren har klart å lage et bilde på – berører helt grunnleggende sider ved vår væren, ved selve det *ontologiske*. Og det knytter an til spørsmålet om hvordan vi blir i stand til å erkjenne disse sidene ved virkeligheten; det *epistemologiske*. Meltzer (s.st.) foreslår at kjernen av Bions verk inneholder en slik epistemologisk dimensjon. Avhandlingens første del har følgelig tittelen: *Bion – Epistemologiske og ontologiske dimensjoner*. I Bions verk stilles spørsmålet om hvordan sinnet blir i stand til å gripe de delene av virkeligheten som ikke er til å ta og føle på, som er av mental art, den psykiske realitet. Hvordan forholder psyken seg til fenomener som kjærlighet og hat? Bion (f.eks. 1962) viser at vi ikke kan ta utviklingen av sinnet og personligheten for gitt; det fordrer at barnet kan leve i en nær relasjon til en voksenperson som lever seg inn i dets verden og hjelper det med å tenke og føle, slik at det kan gi mening og sammenheng til sine opplevelser. Sinnet vårt blir til og utvikler seg om vi kan lære av erfaring, om vi makter å ta om bord og arbeide mentalt med det som skjer oss. Det er også en grunn til at Meltzer kaller dette en epistemologisk dimensjon hos Bion. I arbeidet med å forstå de gåtefulle modningsprosessene, vises hvordan Bion blant annet videreutvikler de potensialene som ligger i Kleins bidrag om den projektive identifikasjon, og hvordan han beskriver og utdyper de kommunikative sidene ved dette begrepet. Sagt på annen måte: Barnet formidler til moren noen helt ubearbeidede inntrykk som hun i heldigste fall er i stand til å motta, romme, og bearbeide mentalt. Deretter kommuniseres dette tilbake til barnet i en form som hjelper det til å danne mening og sammenheng. Mange av Bions viktigste begreper betegner sider ved denne prosessen, og disse gjennomgås: beta-elementer, alfa-elementer, alfa-funksjon, container-contained, reverie.

Del 2: Klein – Geografiske og teologiske dimensjoner

Vi går tilbake til drømmeeksemplet for å si noe om del 2, som handler om Klein. Vi legger merke til at drømmen utspiller seg i et landskap, den *finner sted*. Meltzer (1984) foreslo at Kleins største oppdagelse var hennes påpekning av at vårt indre, psykiske liv utspiller seg i et mentalt rom, i en konkret geografi. Vi lever våre liv ikke bare i den ytre verden, men like mye i en indre. Og denne indre verdenen er like virkelig som den ytre. I sine små barnepasienters lek utfoldet denne psykiske realiteten seg foran øynene hennes. Meltzer (s.st.) benevner dette som en *geografisk* dimensjon; de mentale realiteter må ha en konkret, materiell form for at vi kan få tak i dem. Her er vi igjen ved en av avhandlingens sentrale hypoteser; fenomener som kjærlighet og hat er ikke håndfaste, de lar seg ikke telle, måle eller veie. De kan bare gripes av det mentale og subjektive i oss, ufullstendig, forsøksvis.

Vi legger også merke til at drømmens sentrum består av en relasjon mellom to mennesker, der drømmeren lurer på hva den andre kvinnen har i sinne, om hun vil henne vel, om hun er til å stole på, om hun ser ned på henne. Meltzer (s.st.) benevner denne delen av Kleins tenkning en *teologisk* dimensjon. Det dreier seg om kvaliteten på relasjonene mellom selvet og de indre objektene. Er dette forholdet preget av tillit, omtanke, frihet, oppriktighet, eller snarere av mistillit, frykt, tvang, forstillelse? Her vektlegges særlig hvilken sentral stilling kjærligheten har hos Klein, og at hun viser hvor vanskelig den er for oss. Hun gir mange interessante svar på hvorfor vi kan komme til å frykte kjærligheten. Del 2 har følgende overskrift: *Klein – Geografiske og teologiske dimensjoner*.

Et viktig bimotoiv i arbeidet med disse delene, har vært forsøket på å lage introduksjoner på norsk til Bion og Klein. Det gis en gjennomgang av sentrale begreper også hos Klein, som indre objekter, depressiv og paranoid-schizoid posisjon, projektiv identifikasjon m.m.

Del 3: Om livslover og det mellomværende – bidrag til en filosofisk antropologi.

Tilbake til vignetten. Det ble foreslått at drømmeren spør seg hva det betyr å få hjelp, hva det egentlig innebærer det at vi trenger andre. Det er som om drømmen inneholder en avansert refleksjon over det ufravikelige menneskelige vilkår *avhengighet*. Denne måten å formulere det på knytter naturlig an til filosofene som omtales i tredje del med tittelen: *Om livslover og det mellomværende – bidrag til en filosofisk antropologi*. Her presenteres en rekke tenkere som har gitt viktige bidrag til beskrivelser av disse vilkårene for menneskelivet, samt hvilke vitenskapsfilosofiske metoder disse problemstillingene fordrer. Til det metodiske: Hvilke redskaper skal vi anvende idet vi undersøker fenomener som kjærlighet og hat? Fenomener som er usynlige, som ikke lar seg telle, måle og veie. Det vises hvordan fenomenologiske og hermeneutiske tradisjoner har gitt verdifulle svar på dette spørsmålet, og at disse disiplinene derfor blir viktige dialogpartnere for psykoanalysen. Til det innholdsmessige drøftes hvordan disse og andre forfattere har gitt gode bidrag til å beskrive grunnleggende forutsetninger for liv og samliv. Det foreslås at det finnes noen "lover" for menneskelivet som ikke kan avdekkes med tradisjonelle, positive vitenskaper, men som kan analyseres og beskrives språklig og med kunstens virkemidler. Det gis eksempler på slike livslover – i sin korteste form: "Du kan ikke ta et kyss", "det er vanskelig å si unnskyld og virkelig mene det", og "intime relasjoner næres av oppriktighet". Det redegjøres bl.a. for Arendts begreper pluralitet og natalitet, Løgstrups tenkning om spontane livsyringer, Bubers dialogfilosofi og Vetlesens bidrag om menneskelivets ufravikelige grunnvilkår. I starten av denne delen gis det også noen enkle analyser av fenomener som gavegiving, trusler og advarsler, bluferdighet og snerperi, vold. Det argumenteres for hvordan dette allmenne nivået av beskrivelse står i relasjon til et mer spesifikt psykoanalytisk nivå. Det drøftes videre hvordan mange av de tema som beskrives i denne delen er i berøring med Meltzers estetiske konflikt.

Del 4: Meltzer – Estetiske dimensjoner.

Fjerde, og siste, del, har tittelen: *Meltzer – Estetiske dimensjoner*. Det gis en kort oversikt over forfatterskapet, og det fokuseres særlig på hans bidrag om drøm og estetisk konflikt. Den kliniske vignetten illustrerer at drømmen er stedet der vi tenker og føler rundt våre viktigste relasjoner. Meltzers teori om drømmen tydeliggjør budskapet fra Klein og Bion om en indre verden av objektrelasjoner der det pågår en uopphørlig *meningsdannelse*. Dette mentale arbeidet bidrar til å danne og utgjøre hoveddelen av sinnet vårt, som derfor alltid har en unik og uforutsigbar utforming.

Vi kan få et glimt også av den estetiske konflikten i drømmeeksemplet. Det dreier seg om hvordan kvinnen fremstår for drømmeren. Hva skjuler seg bak hennes flotte og selvsikre fremtoning? Nedlatenhet og arroganse? Eller snarere omtanke og gavmildhet? Den estetiske konflikten handler om forholdet mellom utsiden, som vi kan se, høre, lukte og føle på, og innsiden, som er utilgjengelig for sansene våre, som fordrer at vi tar i bruk forestillingsevnen, det som må drømmes frem (Meltzer & Williams, 1988). Konflikten handler om hvor sårbare vi blir idet vi ikke kan få helt sikre svar på livsviktige spørsmål som: Elsker du meg? Synes du jeg er fin? Vil du forlate meg?

Hos Meltzer (s.st.) er denne usikkerheten også en veritabel motor for sinnets vekst, for dannelsen av tanker, følelser og fantasier, gitt at barnet over tid kan være i en tillitsfull relasjon til et annet menneske. Den estetiske konflikten forsøkes også artikulert på et mer overordnet nivå, og følgende formulering skal avslutte dette korte sammendraget:

Det utgår en appell fra vår omverden, en tiltale av estetisk, etisk og ontologisk art. I det vi forsøker å gi et tilsvarende svar til denne appellen, dannes psyken. Sinnet anses som vårt svar på appellen fra vår omverden. Utformingen av dette svaret vil alltid være unikt, personlig, ikke-kalkulerbart.

Referanser

- Bion, W.R. (1962). *Learning from experience*. London: Maresfield Reprints.
 Meltzer, D. (1984). *Dream-Life*. London: Clunie Press.
 Meltzer, D., & Williams, M.H. (1988). *The Apprehension of Beauty*. London: Clunie Press.
 Stokkeland, J.M. (2011). *Å gi og å ta imot. Donald Meltzers psykoanalytiske tenkning i tradisjonen fra Melanie Klein og Wilfred Bion*. Doktoravhandling, Universitetet i Tromsø.

Søkeord: Estetisk konflikt, Bion, drøm, Klein, fenomenologi, Meltzer.

Keywords: Aesthetic conflict, Bion, dreams, Klein, phenomenology, Meltzer.

Abstract

Why do we fear love? On Meltzer's aesthetic conflict.

This short article gives a brief resumé of the doctoral thesis: *Å gi og å ta imot. Donald Meltzers psykoanalytiske tenkning i tradisjonen fra Melanie Klein og Wilfred Bion*. [To give and receive. Donald Meltzer's psychoanalytical thinking in the tradition of Melanie Klein and Wilfred Bion.] Its main focus is Meltzer's theory of dreaming and his original concept of an aesthetic conflict, and it tries to show how these ideas are rooted in Klein and Bion. This specifically psychoanalytical perspective is put in a dialogue with a series of philosophers – Heidegger, Merleau-Ponty, Langer, Løgstrup, Arendt, Buber and Levinas – working in a phenomenological tradition.

Jon Morgan Stokkeland lege, spesialist i psykiatri og godkjent psykoterapiveileder. Han arbeider ved Psykiatrisk divisjon, Stavanger Universitetssjukehus og Institutt for psykoterapi, Oslo.

jon.stokkeland@lyse.net